

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
QO‘QON DAVLAT UNIVERSITETI**

“TASDIQLAYMAN”
Qo‘qon davlat universiteti
rektori D.Sh.Xodjayeva
29- avgust 2025-yil

**MAXSUS PEDAGOGIKANING KLINIK ASOSLARI
FAN DASTURI**

Bilim sohasi:	100000-Ta’lim
Ta’lim sohasi:	110000- Ta’lim
Ta’lim yo‘nalishi:	60110300 –Maxsus pedagogika (Surdotarjimonlik)

Fan/modul kodi MPKA11210		O‘quv yili 2025-2026	Semestr 1/2	YeCTS - Kreditlar 6/6	
Fan/modul turi Majburiy		Ta’lim tili O‘zbek		Haftadagi dars soatlari 4/6	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)		Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Maxsus pedagogikaning klinik asoslari	60/90		120/90	180/180
2.	I. Fanning mazmuni Fanni o‘qitishdan maqsad - bo‘ljak mutaxassislarga bolalardagi nuqsonlarning bartaraf etilishida tibbiy bilimlarning o‘rni alohida ekanini bilgan xolda, imkoniyati cheklangan bolalardagi nuqsonlarning kelib chiqish sabablari,patologiyadagi xolatning kechishi,klinik shakllari, asoratlari va uning oqibatida bola aqliy ,ruhiy va jismoniy rivojlanishiga salbiy ta’siri haqida tushunchaga ega bo‘lishi lozim. Fanning vazifasi – Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fani bir nechta modularni qamrab olgan ularga: nevrapatologiya, tiflopatologiya, surdopatologiya, logopatologiya, psixopatologiya va aqli zaiflik klinikasidir. Fan maxsus fanlar bilan birgalikda faoliyat olib borib,imkoniyati cheklangan bolalarda tibbiy-korreksion ishlarni olib borilishida va samarali natija berish imkoniyat yaratadi. Fanning yetakchi TOP-300 xalqaro universitetlari dasturi asosida tayyorlanganligi: Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fani dasturi dunyoning yetakchi oliy ta’lim muassasalaridan biri bo‘lgan Kyoln universiteti (Germaniya)ning Murakkab nogironligi bo'lgan odamlarni reabilitatsiya qilish fanining o‘quv dasturi asosida takomillashtirilgan. Mazkur universitet QS World University Rankings 2024 bo‘yicha 287- o‘rinni egallagan bo‘lib, maxsus pedagogikaning klinik asoslari sohasi bo‘yicha yuqori malakali ilmiy-uslubiy bazaga ega. Dasturda quyidagi asosiy jihatlar inobatga olingan: Nazariy va amaliy yondashuv uyg’unligi - Kyoln universitetining Murakkab nogironligi bo'lgan odamlarni reabilitatsiya qilish kursida murakkab nogironligi bo'lgan odamlarning ehtiyojlarini baholash va ularni turli ta'lim va reabilitatsiya muassasalarida yashash sharoitlariga qo'llash asosida takomillashtirish amaliyoti ham keng yoritiladi. Xalqaro standartlarga muofiqlik- Asosiy e'tibori murakkab nogironlarga, ya'ni hayotiy vaziyati zaiflikning kuchayishi, ijtimoiy chetlanish xavfining ortishi va asosan umrbod qo'llab-quvvatlashga bo'lgan ehtiyoj kabi o'ziga xos xususiyatlar bilan ajralib turadigan odamlarga				

qaratilgan. Hayotiy vaziyat murakkab nogironligi bo'lgan odamlar uchun pedagogika va rehabilitatsiya kontekstidagi barcha faoliyat sohalarini qamrab oladi va individual moyillik va ijtimoiy asos sharoitlarining biopsixos-ijtimoiy o'zaro bog'liqligi bilan belgilanadi.

Tanqidiy fikrlash va tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish- Murakkab nogironligi bo'lgan shaxslarni rehabilitatsiya qilish o'quv dasturi orqali talabalar rehabilitatsiya kontekstidagi tizimlar, jarayonlar va faoliyat sohalari to'g'risida ilmiy fikr yuritish, tahlil qilish va ular doirasida harakat qilish, tadbirlarni rejalashtirish va baholash hamda ularni ilmiy yordam bilan yanada rivojlantirish uchun zarur ilmiy va uslubiy bilimlarga ega bo'ladilar.

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

III. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

I-MODUL: NEVROPATOLOGIYA

1.Mavzu. “Maxsus pedagogikaning klinik asoslari” fanining maqsad va vazifalari.

Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fanill. Fanning maqsad va vazifalari. Uning defektologik fanlar tizimida tutgan o'rni. Boshqa fanlar bilan aloqasi.

2- Mavzu. Odam nerv sistemasining tuzilishi va funksiyalari.

Asab tizimining evolyusiyasi .Inson asab tizimining rivojlanishi. Motor va sensomotor funksiyalarining ishlab chiqishi

3- Mavzu. Nerv sistemasini o'rganish usullari.

Nerv hujayrasi, nerv tolasi, gliya, sinaps. Bosh miya qon va orqa miya suyuqligi sirkulyasiyasi.Kranial nervlar (12 juft). Nerv sistemasining uch bo'lim (blok) faoliyati.

4- Mavzu. Oliy nerv faoliyatini amalga oshiruvchi asosiy mexanizmlar.

Shartsiz va shartli reflekslar. Analizatorlar. Nerv jarayonlarining qo'zg'alishi va tormozlanishi.Signal sistemalarining fiziologik mexanizmi. Oliy nerv faoliyatining turlari

5- Mavzu. Bolalar nevrapatologiyasi.

Bolalikda nerv sistemasi kasalliklarining sabablari. Bosh miya asosiy patologiyasi. Bosh miyaning inson hayoti davomida orttirilgan kasalliklariga

2-MODUL SURDOPATOLOGIYA.

6-Mavzu. Eshitish a'zosi anatomiyasi va fiziologiyasi haqida qisqacha ma'lumot.

Inson eshitish analizatorlari tizimi va tovushni his etish. Inson eshitish analizatorlari tizimi. Tovushning akustik va fizik xususiyatlari.

7- Mavzu. Eshitish a'zosi va eshitish analizatorining zararlanish belgilari va sindromlari.

Inson eshitish organlari asosiy patologiyasi.

Inson eshitish organlari patologiyasining asosiy ko'rinishlari. Ularning inson salomatligiga ta'siri. Muhit va unda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning rivojlanishi.

8-Mavzu. Eshitish a'zolarining asosiy patologiyasi. Eshitish organlari kasalliklari tasnifi.

Tashqi quloqning tuzilishi. Tashqi quloq funksiyalarining buzilishi va kasalliklari etiologiyasi. O'rta quloqning tuzilishi. O'rta quloq funksiyalarining buzilishi va kasalliklari etiologiyasi. Ichki quloqning tuzilishi. Ichki quloq funksiyalarining buzilishi va kasalliklari. Ularni aniqlash metodlari.

9-Mavzu. Eshitish qobiliyatini tadqiqot metodi.

Eshitish qobiliyatini zamonaviy tekshirish usullari. Nutq va kamertonlar bilan tekshirish. Audiometriya. Tashqi va nutqli audiometriya. Otokopiya.

Yordamchi eshitish apparatlarining tasnifi. Zamonaviy yordamchi eshitish apparatlari turlari va ularni tavsiya etish.

10- Zaif eshituvchi bolalar rivojlanishining psixo-fiziologik xususiyatlari

Kar bolalar ruhiyatini o'rganish. Eshitishning buzilish sabablari. Eshitishning buzulishini biologik omillari.

3-MODUL LORPATALOGIYA.

11-Mavzu.Nutq a'zolari a'zolari haqida umumiy ma'lumot.

Nutq sistemalarining anatom-fiziologik tuzilishi.

Nutqning rivojlanishida optik va akustik sistemaning ahamiyati. Bolalarda nutqning rivojlanishida ko'rish va eshitishning ahamiyati.

12-Mavzu.Nutq sistemasi bo'limlarning anatomo-fiziologik faoliyati.

Nutq sistemasida markaziy va periferik bulimlarining dinamik faoliyati.

13-Mavzu.Nutq artikulyasion bo'limining anatomo-fiziologik faoliyati.

Artikulyasion bo'lim tuzilishi,faoliyati va nevrologik asoslari. Artikulyasiya apparatining hosil bo'lishida va ovoz hosil bo'lishida BMN ning ishtroki.

14- Mavzu. Nutq ovoz bo'limining anatomo-fiziologik faoliyati.

Ovoz bo'limining tuzilishi, faoliyati va nevrologik asoslari. Nutqning ovoz chiqaruvchi tomonining shakllanishida miyachaning roli.

15- Mavzu. Nutq nafas bo'limining anatomo-fiziologik faoliyati.

Nafas olish, nafas olish sikli, uning fazalari, fiziologik xususiyatlari.

4-MODUL. TIFLOPATOLOGIYA.

16- Mavzu. Ko'rish organi anatomiyasi va fiziologiyasi haqida qisqacha ma'lumot.

Ko'z soqqasining tuzilishi va uning ko'rish idrokidagi ahamiyati. Ko'rish organining shaffof strukturalari: kornea, linza, oldingi va orqa kameralari, shishasimon tana va ularning ko'rish jarayonidagi roli. Turar joy va yaqinlashuvda okulomotor muskullarning roli. Tuzilishi va vazifalari. Ontogenez davrida ko'z soqqasi rivojlanishining yoshga bog'liq xususiyatlari

17-Mavzu. Ko'rish analizatorining tuzilishi va uning ruhiy jarayonlarning shakllanishidagi o'rni.

Bolalarda ruhiy jarayonlarni shakllantirishda ko'rgazmalilikning ahamiyati. Vizual tizimning intrauterin rivojlanishi. Ko'rish analizatorining tuzilishi. Retina, optik asab, subkortikal vizual markazlar tuzilishi. Birlamchi va ikkilamchi kortikal sohalar tushunchasi. Ko'rgazmalilikning neyrofiziologik asoslari. Rang va yorug'likni sezishning asosiy nazariyalari.

18- Mavzu. Ko'rish analizatorining tuzilishi va uning ruhiy jarayonlarning shakllanishidagi o'rni.

Bolalarda ruhiy jarayonlarni Ko'rish o'tkirligi (jadvallar), periferik va ranglarni ko'rish tadqiqotlari. Bolalarda ko'rish o'tkirligini o'rganish xususiyatlari. Belgilari: qizil ko'z soqqasining belgilari va ko'z soqqasining oqligi. Ko'rish analizatorining zararlanishining Topik diagnostikasi

19- Mavzu. Ko'rish sezgisining patologiyasi.

Oftalmologiya klinik tibbiy tekshiruvlari. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bemorni tekshirish xususiyatlari. Ko'rish a'zosi kasalliklari. Giperopiya va miopiya buzilishlarining etiologiyasi, patogenezi, klinik ko'rinishlari va darajalari. Katarakta, glaukoma ta'riflari va ularning tasnifi.

5-MODUL. PSIXOPATOLOGIYA VA AQLI ZAIFLIK KLINIKASI.

20- Mavzu. Bolalardagi ruxiy salomatlik mezonlari.

Ruhiy kasalliklarning xalqaro 10 ta tasnifini ko'rib chiqish va diagnostik kategoriyalar

21-Mavzu. Psixopatologik simptomlar, simptom majmualari va sindromlar.

Ruhiy buzilishning xillari, turlari va turi. Kasallikning boshlanishi. Boshlang'ich davri. Barqarorlashtirish bosqichi. Kasallikning oqimi. Psixotik va psixotik bo'lmagan kasalliklar.

22- Mavzu. Bolalardagi nevroz va psixoz xolatlari.Psixopatiyalar.

Ta'rifi, o'rganish tarixi. Etiologiyasi.Klinik belgilari: ijtimoiy hamkorlikning buzilishi,nutq rivojlanishining idiosinkraziyasi, jismoniy patologik javob atrof-muhit, hisobga olish alomat, qo'rquvlar, autostimulation, o'z-o'ziga zarar,xulq-atvor, o'ziga xos ko'nikmalar

Mavzu: Diagnostika, ta'lim va aralashuvni rejalashtirish.

Reabilitatsiya kontekstidagi tizimlar, jarayonlar va faoliyat sohalari to'g'risida ilmiy fikr yuritish, tahlil qilish va ular doirasida harakat qilish, tadbirlarni rejalashtirish va baholash hamda ularni ilmiy yordam bilan yanada rivojlantirish uchun zarur ilmiy va uslubiyotlar

Mavzu: Murakkab nogironligi bo'lgan odamlarni reabilitatsiya qilish.

Murakkab nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilish fanining mazmuni nazariy va tadqiqotga yo'naltirilgan bo'lib, reabilitatsiya fanining markaziy savollariga asoslanib, odamlar guruhining o'ziga xos hayotiy vaziyatini va buning natijasida turli kasbiy sohalaridagi mutaxassislarga qo'yiladigan talablarni ko'rib chiqadi.

III. Amaliy mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalar

(Mustaqil ta'lim)o'quv rejada ko'rsatilgan turi (nomi) bo'yicha yoziladi)

IV. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fani rejalashtirilgan amaliy mashg'ulotlar nazariy mashg'ulotlarda olingan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Uning mazmuni psixik va jismoniy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik tadbirlarni samarali tashkil etishga yo'naltirilgan.

1. "Maxsus pedagogikaning klinik asoslari" fanining maqsad va vazifalari.
2. Odam nerv sistemasining tuzilishi va funksiyalari.
3. Nerv sistemasini o'rganish usullari.
4. Oliy nerv faoliyatini amalga oshiruvchi asosiy mexanizmlar.
5. Bolalar nevrapatologiyasi.
6. Eshitish a'zosi anatomiyasi va fiziologiyasi haqida qisqacha ma'lumot.
7. Eshitish a'zosi va eshitish analizatorining zararlanish belgilari va sindromlari.
8. Eshitish a'zolarining asosiy patologiyasi. Eshitish organlari kasalliklari tasnifi.
9. Eshitish qobiliyatini tadqiqot metodi.
- 10.Zaif eshituvchi bolalar rivojlanishining psixo-fiziologik xususiyatlari.
- 11.Nutq a'zolari a'zolari haqida umumiy ma'lumot.
- 12.Nutq sistemasi bo'limlarning anatomo-fiziologik faoliyati.

13. Nutq artikulyasion bo'limining anatomo-fiziologik faoliyati.
14. Nutq ovoz bo'limining anatomo-fiziologik faoliyati.
15. Nutq nafas bo'limining anatomo-fiziologik faoliyati.
16. Ko'rish organi anatomiyasi va fiziologiyasi haqida qisqacha ma'lumot.
17. Ko'rish analizatorining tuzilishi va uning ruhiy jarayonlarning shakllanishidagi o'rni.
18. Ko'rish analizatorining tuzilishi va uning ruhiy jarayonlarning shakllanishidagi o'rni.
19. Ko'rish sezgisining patologiyasi.
20. Bolalardagi ruxiy salomatlik mezonlari.
21. Psixopatologik simptomlar, simptom majmualari va sindromlar.
22. Erta bolalik autizmi.
23. Bolalardagi nevroz va psixoz xolatlari. Psixopatiyalar.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Tavsiya etilayotgan mustaqil ta'limning mavzulari:

1. Polimelit kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
2. Meningit kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
3. Enstefalitlar kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
4. Bosh miya jarohatlarining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
5. Epilepsiya kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
6. Nevroz kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
7. Bolalar syebral falajining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
8. Logonevrozlarning kelib chiqish sabablari va asoratlari.
9. Koxlear nevrit.
10. Miner kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
11. Eshituv nervining nevrinitining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
12. Toksik nevritlarning kelib chiqish sabablari va asoratlari.
13. Bolalik yoshidagi kar-soqovlik va karlik.
14. Laringit kasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
15. Difteriyakasalligining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
16. Hiqildoqning qo'shimcha kasalliklarining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
17. Xromosoma kasalliklarining kelib chiqish sabablari va asoratlari.
18. Infekstion kasallik sababli kelib chikkan oligofreniya.
19. Moddalar almashinuvining buzilishi natijasida kelib chiqqan oligofreniya.
20. Hidrostefaliyaning kelib chiqish sabablari va asoratlari.
21. Mikrosteftaliyaning kelib chiqish sabablari va asoratlari.

	22. Jarohatlanish natijasida kelib chiqqan oligofreniyaga ta'rif bering. 23. Shizofrenik demensiyaning kelib chiqish sabablari va asoratlari. 24. Tug'ruq travmasidan kelib chiqqan oligofreniyaga ta'rif bering. 25. Nevroz va psixozlar. 26. Neyroinfeksiyalardagi ruhiy o'zgarishlar. Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.
3.	VI. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: - Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fani yuzasidan bolalarda oliy nerv faoliyatining me'yorda yoshga nisbatan rivojlanishi bilan bir qatorda patologik omillarning ta'siri natijasida nerv sistemasi nuqsonlaridan aqliy, ruhiy va jismoniy kamchiliklarning klinik shakllari, tekshirish usullari, og'irlik darajalari va ular bilan olib boriladigan tizmiy davolash chora-tadbirlari haqida bilimga ega bo'ladilar. Shu bilan birga bola nuqsonlarining klinik turlariga mos bo'lgan kompleks yondoshuv ya'ni tibbiy-pedagogik-psixologik yordamning tashkillashtirish, abilitatsiya va reabilitatsiya faoliyati haqida tasavvur va bilimga ega bo'lishi lozim; - Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fani yuzasidan bolalarda oliy nerv faoliyatining me'yorda yoshga nisbatan rivojlanishi bilan bir qatorda patologik omillarning ta'siri natijasida nerv sistemasi nuqsonlaridan aqliy, ruhiy va jismoniy kamchiliklarning klinik shakllari, tekshirish usullari, og'irlik darajalari va ular bilan olib boriladigan tizmiy davolash chora-tadbirlari haqida bilimga ega bo'ladilar. Shu bilan birga bola nuqsonlarining klinik turlariga mos bo'lgan kompleks yondoshuv ya'ni tibbiy-pedagogik-psixologik yordamning tashkillashtirish, abilitatsiya va reabilitatsiya faoliyatidan to'g'ri foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim; - Maxsus pedagogikaning klinik asoslari fani yuzasidan bolalarda oliy nerv faoliyatining me'yorda yoshga nisbatan rivojlanishi bilan bir qatorda patologik omillarning ta'siri natijasida nerv sistemasi nuqsonlaridan aqliy, ruhiy va jismoniy kamchiliklarning klinik shakllari, tekshirish usullari, og'irlik darajalari va ular bilan olib boriladigan tizmiy davolash chora-tadbirlari haqida bilimga ega bo'ladilar. Shu bilan birga bola nuqsonlarining klinik turlariga mos bo'lgan kompleks yondoshuv ya'ni tibbiy-pedagogik-psixologik yordamning tashkillashtirish, abilitatsiya va reabilitatsiya faoliyatidan to'g'ri va samarali foydalana oladigan malakalariga ega bo'lishi lozim;
4.	VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);

	• guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	VIII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish vajoriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. F.U.Qodirova, D.A.Pulatova. Inklyuziv ta'lim:nazariyasi va metodikasi//Darslik, Toshkent-2022. 2. M.Xoldorov. Maxsus pedagogikaning klinik asoslari. O'quv qo'llanma.T 2024. 3. Madazizova. D. Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari. O'quv qo'llanma. T.: TDPU – 2017. 4. Umarova.S. Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarining klinik asoslari. O'quv qo'llanma.T 2020. Qo'shimcha adabiyotlar 1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. IO'zbekistn 2017. 2. Маллер А Воспитание и обучение детей...O'quv qo'llanma Akademiya-2003 3. Мастюкова Е Семейной воспитание детей с отклонениями...O'quv qo'llanma. Vlados-2004 4. Po'latxo'jayeva M.R. Defektologiyaning klinik asoslari. O'quv qo'llanma. T.: TDPU – 20. 13 5. Sodiqova Q, Aripova S.X, Shaxmurova G.A . Yosh fiziologiyasi va gigiyenasi. T.: Yangi asr avlodil - 2009. Axborot manbaalari 1. www.ziynet.uz 2. www.edu.uz 3. www.tdpu.uz 4. www.pedagog.uz 5. www.defektolog.uz 6. https://studienorientierung.uni-koeln.de/studienangebot/index_ger.html?app=true&id=411
7.	Fan dasturi Qo'qon davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet kengashining 2025-yil 29-avgustdagi 1-sonli qarori bilan

	tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun ma'sul: L.Xayitov–Qo‘qon DU “Maxsus pedagogika“ kafedra mudiri, dotsent,p.f.b.f.d (PhD) I.Haydarov – Qo‘qon DU, Pedagogika fakulteti, “Maxsus pedagogika“ kafedra o‘qituvchisi,p.f.b.f.d (PhD)
9.	Taqrizchilar: M.Kodirov – TDPU “Maxsus pedagogika” fakulteti dekan o‘rinbosari, v.b dotsent, p.f.b.f.d (PhD)